

Romanul popular de secol XIX și memoria socio-culturală

Drd. Nineta Milea (BĂRBĂTESCU)
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract: *In the middle of the 19th century, Romanian writers became involved in the creation of an original literature and in the configuration of geniuses, out of the desire to synchronize with other literatures. Thus, there is a tendency to impose the novel, "the literature most liked by readers and most tried by writers", reaching that in the middle of the century to manifest a continuous increase in the number and variety of the range. As a result of this development, the 19th century novel was well represented by: psychological novel, historical novel, social novel, political novel, fantasy novel, philosophical novel and less the adventure novel. The social novel has deserving works, given by the writers of the time. A first classification of the social novel would be: rural novel, provincial novel, urban novel. Another classification would be: objective social novel, novel with moral thesis, novel of social criticism or social satire.*

Keywords: 19th century literature, Romanian literature, Romanian novel, social novel

„Știm că romanul s-a născut de la început orientat spre faptele de viață în stare să înghită și să digereze artistic documentele și problemele”¹. Trăsăturile definitorii ale începutului romanului românesc ar fi „întârzierea în apariție și maturizare”², „ucenicia prea îndelungată”³ și „copilăria prelungită”⁴.

Această specie literară a apărut târziu. Primele romane românești au fost simple imitații, acest curent fiind coordonat de Eliade. Primii romancieri sunt profesioniști ai scrisului, deoarece romanul nu poate fi opera unor diletanți. Primele romane originale vor sta sub influența romantismului apusean, în special cel francez, fiind de inspirație istorico-patriotic. Scriitori ca:

---

¹ Silvian, Iosifescu, *În jurul romanului*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1959, p. 225.

² Expresie ce aparține lui Silvian, Iosifescu, *În jurul romanului*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1959, p. 241.

³ Expresie ce aparține lui Silvian, Iosifescu, *În jurul romanului*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1959, p. 242.

⁴ Expresie ce aparține lui Silvian, Iosifescu, *În jurul romanului*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1959, p. 243.

Gr. Alexandrescu, V. Alecsandri și Negruzzi au căutat să impună în literatura română genuri literare care nu erau prezente.

Primele 3 romane românești sunt încercări slabe, neterminate, fragmentare apărând în periodicele din acea vreme:

- *Tainele inimii* – autor Gheorghe Asachi, publicat în *Gazeta de Moldavia*, Iași, 1850. Acestui roman, conform opiniei lui Nic. N. Munteanu⁵ este lipsit de acțiune și intrigă. Personajul principal, un boier basarabean care a călătorit prin străinătate, intrând într-o cofetărie, observă tineri îmbrăcați după moda apuseană. El le ține acestora o prelegere despre civilizație și progres. Romanul se termină brusc, când în local intră 2 doamne.

- *Serile de toamnă de la țară* - autor Al. Cantacuzin, publicat în *România literară*, Iași, 1855. Acest roman zugrăvește viața boierilor din acea vreme.

- *Batiște Veleli* – autor V. Alexandrescu Urechea, publicat în *România literară*, Iași, 1855, roman istoric.

În epocă, această noțiune nu era clară. Acest lucru se observa din titlurile romanelor: primul roman românesc *Elvira sau amorul fără de sfârșit* (1845), era autointitulat roman original, al doilea, *Radu al VII-lea de la Afumați* (1846), se denumește „nuvelă istorică scoasă din istoria Țării Românești a veacului XVI-lea”.

Anul 1855, este reper pentru evoluția romanului românesc fiind bogat în producții de acest gen. Pe primul loc este romanul *Manoil*, subintitulat „roman național” scris de Dimitrie Bolintineanu, cu o intrigă ușoară, lipsită de logică și personaje șterse introduse toate la început. Romanul este scris sub formă de scrisori și se dorea a fi un roman de moravuri. Romanul este valoros din punct de vedere istoric-literar și documentar, estetica fiind foarte redusă. Urmează *Aldo și Aminta sau Bandiții* scris de Boerescu Constantin.

Un alt moment important în evoluția romanului românesc este anul 1862 când Bolintineanu scrie *Elena*, în care personajele sunt mai bine conturate, iar cadrul de desfășurare este mai larg. Se aseamănă cu *Manoil* prin atmosfera romantică, prin zugrăvirea moravurilor.

În *Independența*, în 1861 se publică romanul *Don Juanii Bucureștilor*, având drept autor pe Ioan Ghica⁶, lucrare ce satirizează tinerii veniți de la Paris. În același an, se publică romanul *Schițe din societatea română*, scris de Pantazi Ghica, roman ce ilustrează societatea din București.

Anii 1862-1863 sunt anii în care, prin publicarea lucrării *Ciocoi vechi și noi*, scrisă de Nicolae Filimon, „romanul românesc se scutură de romantismul atât de nepotrivit în creațiile obiective”⁷. Garabet Ibrăileanu afirma ca acest

---

⁵ Nic. N. Munteanu, *Aspecte și direcții în romanul românesc de la primele începuturi până azi*, București, Editura Oficiul de librărie, 1937.

⁶ Atribuit de Iorga și Bogdan Duică.

⁷ Nic. N., Munteanu, *Aspecte și direcții în romanul românesc de la primele începuturi până azi*, București, Editura Oficiul de librărie, 1937, p. 21.

roman „e important ca document, dar secundar ca artă”. Pentru a putea scrie, autorul, funcționar la Arhivele Statului, s-a documentat. Lucrarea este o cronică socială. Nic. N. Munteanu afirmă: „prin realismul său e unicul roman mai specific românesc și deci mai original, până la Zamfirescu”⁸.

În 1864 apare *Ursita*, un fragment de roman istoric, scris de Hașdeu. Acest roman cuprinde atât elemente de istorie cât și elemente populare (descânțete, superstiții, versuri populare).

Romanul autobiografic este introdus de Eminescu în anul 1869, *Geniu pustiu*, tipărit după moartea autorului. N. Iorga aprecia lucrarea ca fiind una de factură romantică, cu inspirație demonică, mult superioară romanelor lui Baronzi sau Pantazi Gica.

Până în 1870, romanul românesc a evoluat inaugurând romanul istoric, romanul social, romanul sentimental și de moravuri, romanul „de mistere”, cu tendință critică, moralizatoare, fără a trece în zona prostului gust a „maculaturii de senzație” după „traectoria romanului românesc suferă o serie de sinuozități și devieri în perimetrul excrescențelor non-literare care-i îngreunează evoluția normală”⁹.

Romanele scrise nu aveau nicio valoare artistică, dar erau primele forme ale noului gen și meritau atenția. Aceste romane conținând adevărate tablouri de epocă. Dintre romancierii secolului al XIX-lea, niciunul, cu excepția lui Nicolae Filimon nu figurează în *Arta prozatorilor români* a lui Tudor Vianu.

De la impunerea romanului în conștiința estetică (1860) au trecut aproape 30 de ani până să apară *Viața la țară* a lui Duiliu Zamfirescu. Până la el, existau 18 romancieri și 27 de romane și fragmente de romane. Cu lucrarea mai sus menționată, Zamfirescu „imprimă romanului românesc o nouă direcție, aceea a inspirației din viața specific românească și a redării realiste și obiective”¹⁰. Acest roman este o frescă a vieții boierilor înainte de 1877. Autorul zugrăvește cu multă artă viața rustică, personajele sunt echilibrate sufletește, se remarcă eleganța în formă și exprimare. Deși romanul este scris în străinătate (Bruxelles, 1894), impresiile vieții trăite în țară, la țară, sunt vii. Se remarcă simplitatea, sobrietatea și firescul în zugrăvirea personajelor.

Un alt de roman social scris de Vlahuță în 1894, este *Dan*. Tema abordată este cea a inadaptatului, care nu se poate acomoda în mediul în care trăiește.

Un alt romancier important este I. Agârbiceanu care, în romanul *Arhanghelii*, zugrăvește un mediu social necunoscut de cititori, cel al băieților din minele de aur, dornici de îmbogățire. Exprimarea în roman este greoaie și dialectală.

---

⁸ *Ibidem*, p. 22.

⁹ Teodor, Vârgolici, *Aspecte ale romanului românesc din secolul al XIX-lea*, București, Editura Eminescu, 1985, p. 131.

¹⁰ Nic. N. Munteanu, *Aspecte și direcții în romanul românesc de la primele începuturi până azi*, București, Editura Oficiul de librărie, 1937, p. 28.

O panoramare asupra romanelor ne poate oferi clasificarea. Romanele se împart¹¹, după expresia lui Thibaudet¹², între aventură și eros, astfel există roman de aventură, în sens larg, care corespunde imaginației active și virile: roman social și politic, exploatând lumea exterioară, cuceririle religioase, intelectuale, istorice sau de altă natură. Cititorul unui astfel de roman este dornic de mișcare, de acțiune, de luptă ce urmărește un ideal de putere fizică și morală. Romanul erotic este „feminin” și poate fi: psihologic, secret, interior și presupune explorarea lumii interioare, analiza psihologică. Astfel se poate exemplifica din literatura universală pentru prima categorie cu Balzac, iar din a doua categorie cu Proust. Romanul românesc urmează și el o linie dublă: Slavici, Agârbiceanu, Rebreanu, Preda ilustrează socialul, politicul, fresca și aventura, iar Duiliu Zamfirescu, G. Ibrăileanu, Hortensia Papadat-Bengescu și Holban analiza psihologică, tipologia feminină, dramele sufletului.

Gasset afirma „romanul modern evoluează de la narațiune la reprezentare și de la subiectul epic la analiză: dă atenție figurilor, personajelor, în interioritatea lor, mai degrabă decât tramei”.¹³ Același autor afirmă că romanul este „o afirmare estetică a cotidianului”, o oglindă „a ceasului simplu și neaureolat de legendă”.

Cititorii au nevoie de cele două tipuri de romane: de cel care oferă o copie imaginară a realității istorice și de cel care dezvăluie și analizează interiorul uman. După Nicolae Manolescu, romanul românesc a ales mai ales romanele din prima categorie, considerată fundamentală. Când ne gândim la roman românesc, ne gândim la Rebreanu.

O clasificare având drept criteriu ținuturile românești: Muntenia – D. Zamfirescu, Moldova – Sadoveanu, Ardeal – Rebreanu, Agârbiceanu, D.C. Moruzzi.

Principalele diviziuni interne¹⁴ ale romanului sunt: romanul psihologic, romanul istoric, romanul social, romanul politic, romanul fantastic, romanul filozofic, romanul de aventuri. Romanul psihologic este reprezentat prin: L. Rebreanu Pădurea Spânzuraților, Ciuleandra, M. Sadoveanu Venea o moară pe Siret, Cezar Petrescu Dumineca orbului, Simfonia fantastică, Gib. I. Mihăescu Brațul Andromedei, Rusoica, Donna Alba, Camil Petrescu Ultima noapte de dragoste, prima de război, Patul lui Procust, G. Ibrăileanu Adela. Romanul istoric este reprezentat de M. Sadoveanu Baltagul, Frații Jderi. Romanul filozofic metafizic este reprezentat de L. Rebreanu Adam și Eva.

---

¹¹ Clasificare preluată din Nicolae, Manolescu, *Arca lui Noe, Eseu despre romanul românesc*, București, Editura Gramar, 2007.

¹² Albert Thibaudet, eseist, critic literar francez, cofondator al Școlii de critică literară de la Geneva.

¹³ Jose Ortega y Gasset, *Meditații despre Don Quijote și gânduri despre roman apud*. Nicolae, Manolescu, *Arca lui Noe, Eseu despre romanul românesc*, București, Editura Gramar, 2007, p. 17.

¹⁴ Nic. N. Munteanu, *Aspecte și direcții în romanul românesc de la primele începuturi până azi*, București, Editura Oficiul de librărie, 1937.

Romanul de aventuri poate fi reprezentat de I. Teodoreanu Arca lui Noe. Romanul fantastic a fost încercat de M. Eliade Domnișoara Cristina, Șarpele, Golia, Turnul Milenei.

Cele mai merituoase lucrări au fost romanele sociale. Acestea pot fi împărțite în mai multe diviziuni:

- roman rural – M. Sadoveanu / Baltagul, L. Rebreanu / Răscoală, Cezar Petrescu / Apostolul, V.I. Popa / Velerim și Veler Doamne, I. Agârbiceanu / Arhanghelii, D. Zamfirescu / Viața la țară.
- roman provincial – I. Teodoreanu / Bal mascat, Sadoveanu / Str. Lăpușneanu, I. Slavici / Mara.
- roman urban – M. Eliade / Huliganii, H. Papadat-Bengescu / Concert de muzică de Bach.
- roman politic – Dem. Theodorescu / Sub flamura roșie.

Alte clasificări pot fi:

- romanul național sau exotic (M. Eliade / Maytrei);
- romanul biografic și autobiografic;
- romane epice, lirice (Al. Vlahuță / Dan) și dramatice (V.I. Popa / Velerim și Veler Doamne).

Trebuie menționați romancierii români cu reputație mondială, Panait Cerna - Kira Kiralina, scris în limba franceză și Peter Neagoe - Ileana din Aciliu, scriitor ce aparține literaturii americane, precum și creațiile pentru copii Fram, ursul polar – Cezar Petrescu și M. Sadoveanu - Dumbrava minunată.

La romanul social se remarcă o dependență de politic, de istoric, de geografic. El poate fi definit ca un roman care își plasează personajele într-un cadru ce influențează acțiunea, destinul. Romanul social în România secolului XIX nu a cunoscut teoretizări. Nicolae Iorga a făcut aprecieri în legătură cu acesta.

„[M]aniera începe să fie vizibilă. Lumea era câștigată acum vreo zece ani de noutatea unei forme literare strălucitoare, de adevărul observației cuprins în ele, de interesul tipurilor care pentru întâia dată apăreau în literatură sau veneau să ia locul din care fuseseră izgonite de mult de hatârul imitațiilor după cele mai nouă producții ale Parisului [...] Literatura era cerută, încă de atunci, ca un simbol, ca un cuvânt de ordine, un îndemn la luptă, o trezitoare de energie națională, i se impunea punctul ei de vedere, locul ei de observație, soluția ei în marea criză morală, politică, socială care se deschidea [...] [E]i [tinerii scriitori] de la înălțimea tehnicii lui Maupassant pot învăța încă un lucru: că la baza unei cărți cum se cer astăzi, trebuie să fie, ori o îndelungată experiență, ori un studiu stăruitor și cinstit al condițiilor noastre naționale, sociale și morale”¹⁵.

---

¹⁵ N. Iorga, În legătură cu un roman social, în „Neamul Românesc Literar”, II, 1910, nr. 31, p. 1 apud. [http://inst-puscariu.ro/SextilPuscariu/SPIV/pagini/CSP%20IV%20\[Pages%20418%20-%20427\].pdf](http://inst-puscariu.ro/SextilPuscariu/SPIV/pagini/CSP%20IV%20[Pages%20418%20-%20427].pdf)

Se constată o preferință față de acest subgen în secolul 19. Exemple de romane sociale: V. Urechia, *Coliba Măruicăi* (1855), Constanța Dunca-Schiau, *O familie din București. Iezuiții României*, (1867), I. Fundescu, *Scarlat. Roman original* (1875), G. Baronzi, *Confidențele unui om de inimă* (1885).

„Romanul social de secol XIX stă sub semnul unei confuzii metodologice”¹⁶.

Bibliografie

- Anghelescu, Mircea, (2019), *O istorie descriptivă a literaturii române*, Editura Tracus Arte, București.
- Cornea, Paul; Păcurariu, D., (1962), *Curs de Istoria literaturii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Iorga, Nicolae, (1998), *Istoria literaturii românești*, Editura Litera, Chișinău.
- Iosifescu, Silvian, (1959), *În jurul romanului*, Editura de stat pentru literatură și artă, București.
- Manolescu, Nicolae, (2007), *Arca lui Noe, Eseu despre romanul românesc*, București, Editura Gramar.
- Marino, Adrian, (2000), *Biografia ideii de literatură*, vol. 6, Editura Dacia, Cluj-Napoca.
- Munteanu, Nic., N., (1937), *Aspecte și direcții în romanul românesc de la primele începuturi până azi*, Editura Oficiul de librărie, București.
- Negrici, Eugen, (2017), *Iluziile literaturii române*, Editura Polirom, Iași.
- Piru, Al., (1981), *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, București.
- Vârgolici, Teodor, (1985), *Aspecte ale romanului românesc din secolul al XIX-lea*, Editura Eminescu, București.
- [http://inst-puscariu.ro/SextilPuscariu/SPIV/pagini/CSP%20IV%20\[Pages%20418%20-%20427\].pdf](http://inst-puscariu.ro/SextilPuscariu/SPIV/pagini/CSP%20IV%20[Pages%20418%20-%20427].pdf)
- http://digital-library.ulbsibiu.ro/jspui/bitstream/123456789/2332/4/3_Terian_Genurile%20romanului.pdf

---

¹⁶ http://digital-library.ulbsibiu.ro/jspui/bitstream/123456789/2332/4/3_Terian_Genurile%20romanului.pdf

